

Д. Я. ТЕЛЕГІН

Законодавство про пам'ятники історії та культури

Українське Товариство охорони пам'ятників історії та культури видало збірник законодавчих актів Української РСР «Законодавство про пам'ятники історії та культури»¹.

Велика армія краєзнавців, любителів старовини і природи України одержала цінний посібник, що, безумовно, допоможе справі охорони історичних і культурних надбань народу. До збірника включені законодавчі та інші нормативні акти СРСР і Української РСР, чинні на 1 квітня 1969 р., а також деякі декрети молодого Країни Рад, що на сьогодні уже втратили юридичну силу, але становлять великий історичний інтерес.

Посібник складається з семи розділів. У I — подано декрети і законодавчі акти перших років Радянської влади, у II — загальні положення про охорону пам'яток культури. В наступних розділах зібрані всі постанови ЦК КП України, постанови і розпорядження Ради Міністрів УРСР, накази по Міністерству культури і Держбуду УРСР про охорону пам'ятників мистецтва, історії та археології (III розділ), архітектури (IV), садово-паркових пам'яток і природи (VI). Окремий розділ (V) присвячено упорядкуванню музеїв. У VII, невеликий за розміром, але досить важливий, виділені документи про відповідальність осіб і організацій за порушення законодавства про охорону пам'ятників культури. До збірника додано два покажчики — хронологічний та алфавітний. Така побудова збірника значно полегшує користування ним. Цим новий довідник вигідно відрізняється від уже існуючого².

Однак складачі нового довідника підійшли до поділу документів між розділами значною мірою формально. Зокрема, нічим не виправдане порушення хронологічної послідовності у розміщенні документів — це стосується, головним чином, перших трьох розділів.

Зовсім незрозуміло, чому тотожні за змістом витяги із Програми КППС різних років її затвердження — на VIII і XXII з'їздах — віднесені до різних розділів — I і II. Або чому постанова РМ УРСР від 30 грудня 1948 р. «Про заходи до поліпшення охорони пам'яток культури на території УРСР» вміщена у II розділі (стор. 37), а інструкція, що була розроблена згідно цієї постанови, подана в III розділі на 100 сторінок далі. Постанова РМ УРСР № 125 від 20 лютого 1967 р. вміщена в збірнику раніше (стор. 80), ніж розпорядження і постанова РМ УРСР за 1963 і 1965 рр. (стор. 89, 90). Витяг з інструкції до «Відкритого листа» на право ведення археологічних досліджень подано в одному місці (стор. 134), а форму бланка листа в іншому (стор. 185). Останню чомусь подано разом з бланками по обліку пам'яток, затверджених Міністерством культури, хоч розробку і видачу «Відкритого листа» здійснює Інститут археології АН УРСР. До речі, в збірник вміщено витяг із старої інструкції і старий бланк «Відкритого листа», що зараз замінені новими.

Кількість аналогічних випадків невдалого розміщення постанов і розпоряджень в довіднику можна було б збільшити. Нам здається, що упорядники штучно створили II його розділ — «Загальні положення», що внесло значне ускладнення в хронологію викладу законодавчих актів. Крім того, допущено деяку вільність у вилученні окремих пунктів із постанов. Зокрема, не варто було випускати пункти 6, 9 Постанови РМ УРСР № 3076 від 30 грудня 1948 р. (стор. 38), де йдеться про строки завершення обліку всіх пам'яток культури. У збірник зовсім не внесено наказ міністра культури УРСР № 25н, виданий у жовтні 1968 р.

Порушення хронологічної послідовності у поданні законодавчих актів, що стосуються одного питання, або розміщення їх у різних розділах значно утруднює користування довідником, в чому навіть мало допомагає доданий хронологічний покажчик. При такому викладі законодавчих нормативів значною мірою губиться головна лінія розвитку наукової і урядових настанов у справі постановки вирішення протягом десятиліть того чи іншого питання охорони пам'яток.

¹ Законодавство про пам'ятники історії та культури. К., 1970. Під редакцією голови секції правової охорони пам'ятників культури Республіканського правління товариства О. Н. Якименка. Упорядники М. О. Голодний (керівник групи), В. І. Акуленко, М. Л. Дашевська і Л. П. Плєскач.

² Охорона пам'ятників історії, археології та мистецтва. К., 1963.

Незважаючи на зазначені недоліки нового довідника, що їх легко можна уникнути при його повторному виданні, появу цього збірника слід вітати. В довіднику мовою державних документів підведений підсумок тієї великої роботи, яку проведено в галузі охорони пам'яток на Україні за роки Радянської влади. Уважно вивчаючи постанови, розпорядження, накази різних державних установ республіки, разом з тим, виявляємо недоліки в цій роботі, чіткіше накреслюються завдання і перспективи дальшої діяльності в цій галузі культури. А завдання в справі охорони пам'яток історії, археології, мистецтва і природи великі. Зупинимся, зокрема, на питанні стану охорони археологічних пам'яток в республіці.

В партійних і державних документах перед працівниками культури і науки поставлені конкретні завдання: а) виявити і взяти на державний облік існуючі пам'ятки археології, скласти на них паспорти, каталоги і довідники; б) визначити охоронні зони навколо пам'яток, встановити на них знаки і передати пам'ятки на охорону тим відомствам і організаціям, на землях яких вони знаходяться; в) систематично досліджувати всі пам'ятки археології, що підлягають обов'язковому знесенню в силу господарських потреб.

Що ж зроблено в республіці на сьогодні в справі охорони пам'яток археології?

Всього за станом на 1 жовтня 1969 р. в Міністерстві культури паспортизовано лише трохи більше 9000 пам'яток, в той час як за приблизними підрахунками лише одних курганів на території України нараховується близько 50 000. В деяких областях паспортизовано дуже малу кількість пам'яток: у Кіровоградській — 12, Миколаївській — 8, Харківській — 15, Хмельницькій — 7 тощо. На державний облік взято 142 пам'ятки археології, включаючи заповідники. Дуже повільно в областях визначаються охоронні зони навколо археологічних пам'яток. На Україні досі не розроблено типового знака для встановлення його на курганах, городищах та інших об'єктах археології.

Щорічно велика кількість пам'яток, особливо курганів, гине в результаті будівельних і сільськогосподарських робіт. Систематично рятівні роботи в зонах новобудов порівняно в широких масштабах веде лише Інститут археології АН УРСР, який, в силу обмеженості штатів, транспортних засобів і дуже малого фонду позаштатної зарплати, далі розширювати ці роботи не спроможний. Всього ж Інститутом археології і деякими обласними музеями (Кримським, Одеським, Дніпропетровським) охоплюється близько 15—20% новобудов і сільськогосподарських угідь, де проводяться розкопки археологічних об'єктів, що підлягають обов'язковому знесенню. На решті будов, на колгоспних і радгоспних ланах пам'ятки археології безконтрольно гинуть, чим наноситься непоправна шкода справі вивчення давньої і найдавнішої історії нашої Батьківщини.

Основним недоліком у справі охорони археологічних пам'яток на Україні є, на наш погляд, недостатня кількість в областях фахівців-археологів, відсутність на місцях мобільної організації, забезпеченої всім необхідним для ведення польових досліджень. В республіці ще немає державного плану охорони пам'яток.

Складається думка про необхідність нової постанови Ради Міністрів УРСР, за якою потрібно передбачити створення на базі існуючих інституцій в областях спеціальної організації по охороні пам'яток — щось на зразок постійнодіючої археологічної експедиції, забезпеченої штатами, коштами, транспортом і здатної, за розробленим державним планом, вести облік, охорону, а при потребі й дослідження археологічних об'єктів, що потрапляють в зону новобудов або інтенсивних сільськогосподарських робіт. Кошти таких експедицій можуть складатися з невеликих асигнувань, виділених Міністерством культури (4—5 тис. крб. на рік), асигнувань в міру потреби обласних організацій Товариства охорони пам'яток, а головне від надходжень, що їх отримують експедиції по господарській тематичі при складанні умов з будівельними і сільськогосподарськими організаціями на ведення рятівних археологічних робіт.

Лише при створенні спеціальних організацій на місцях із залученням широких кіл громадськості, що будуть працювати за розробленим державним планом, справу охорони археологічних пам'яток на Україні можна підняти до рівня державного завдання.